

ЗАКОРДОННІ ТРУДОВІ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано основні напрями закордонних трудових міграцій населення Рівненської області за матеріалами анкетування, проведеного автором у 2011–2013 рр. Охарактеризовано територіальні особливості перебігу міграційних процесів всередині області у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування.

Ключові слова: закордонні трудові міграції населення, напрями міграцій, сезонні міграції, трудовий мігрант.

Puhach S. O. The International Labor Population Migrations of the Rivne Region. The basic directions of international labor migrations of population of the Rivne region during 2011–2013 are analyzed. Research is based on questionnaires, which were collected by the author. The territorial features of migratory processes in the section of administrative districts and cities of regional submission are characterized.

Keywords: international labor population migration, direction of migration, seasonal migration, labor migrant.

Постановка проблеми. На початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні розпочалася докорінна перебудова суспільного життя. Виникла низка явищ та процесів, яких у минулому не спостерігалось. Одним із таких є закордонні трудові міграції населення з метою покращення важкого матеріального становища. Закордонна трудова міграція населення України набула загрозливих масштабів. Великою проблемою є майже повна відсутність достовірних статистичних даних про це явище. Сьогодні українські науковці, статистики, органи влади мають дуже приблизні дані про чисельність трудових мігрантів. Це пояснюється недосконалістю вітчизняної статистики й неможливістю достовірного обліку українських заробітчан за кордоном. Це породжує низку спекуляцій із вуст політиків (особливо під час виборів), та небажання влади реально дивитися на проблему. Все це зумовлює актуальність дослідження трудових міграцій населення.

Проблемам закордонних трудових міграцій населення України присвячено ряд досліджень таких вчених, як: С. Западнюк, Е. Лібанова, О. Малиновська, С. Пирожков, О. Позняк, М. Романюк, О. Ровенчак, О. Хомра та ін. Дослідженням населення Рівненської області, у тому числі й міграцій, займалися І. Коротун, Л. Коротун, О. Романів, Б. Юськів, О. Яроменко. Проте комплексних наукових

праць із питань трудових міграцій населення Рівненської області є вкрай мало.

Джерельною базою дослідження є матеріали анкетування студентів географічного факультету Східноєвропейського національного університету про трудові міграції у населених пунктах, де проживають їх батьки. Анкетування проводилося впродовж 2011–2013 рр. та містить близько 500 анкет про трудові міграції міст, смт та сіл Волинської, Рівненської та північної частини Львівської областей. Близько 90 анкет описують міграції Рівненської області. Репрезентативність адміністративних районів Рівненської області різна. Добре представлені Дубровицький, Костопільський, Млинівський, Сарненський райони, значно гірше (2–3 анкети) – Зарічненський, Здолбунівський, Корецький, Острозький, Рокитнівський райони.

Метою дослідження – є виявлення просторових особливостей перебігу закордонних трудових міграцій населення Рівненської області у розрізі адміністративно-територіальних одиниць.

Результати дослідження. Передумови та чинники трудових міграцій ми у даній статті детально аналізувати не будемо. Зазначимо лише, що головними чинниками стали масове безробіття населення, що виникло на початку 1990-х рр. внаслідок розвалу колгоспної системи і неповної завантаженості та закриття промислових підприємств. Також важливим фактором стали низька заробітна плата (часто нижче прожиткового мінімуму) та систематичні багатомісячні не виплати зароблених грошей та соціальних виплат. У результаті, населення змушене було шукати джерела існування за кордоном. Особливо великих масштабів „заробітчанство” набуло у сільській місцевості та невеликих міських населених пунктах. Деяке покращення соціально-економічної ситуації у 2000-х рр. не призвело до очікуваного скорочення чисельності трудових мігрантів. Значна частина населення „звикла” працювати за кордоном та не бажає працювати вдома за заробітну плату у кілька разів нижчу, ніж ту, що вони можуть отримати за межами України.

Трудові міграції не є абсолютно новим явищем для наших територій. Про сезонні міграції українських селян у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (т. з. відхідництво) згадує В. Кубійович [1]. За часів Польщі (1921–1939 рр.) спостерігалися масові сезонні міграції із менш розвиненої північної у більш розвинену південну частину Волинського воєводства [2]. Класичним прикладом трудових міграцій часів СРСР є поїздки „на сезон” у південні області України (сільськогосподарські роботи), Північ, Сибір, Далекий Схід РРФСР (нафтовидобуток,

будівництво, лісозаготівля тощо). За допомогою трудових міграцій Радянський Союз намагався вирішувати проблему нестачі трудових ресурсів у малозаселених та безлюдних регіонах з екстремальними умовами.

Через брак достовірної інформації, дуже важко говорити про чисельність закордонних трудових мігрантів. На нашу думку, не менше 100 тис. осіб з Рівненської області приймають участь у трудових поїздках за кордон. Це приблизно кожен 12 житель області, або майже кожна 7 особа працездатного віку. Коли подивитися з іншої сторони, то чисельність працездатного населення Рівненської області оцінюється у близько 720 тис. осіб. Реальний рівень безробіття в Україні оцінюється щонайменше у 20 %. Тобто, у Рівненській області близько 140 тис. безробітних. Соціальний захист в Україні на низькому рівні, можливість забезпечити себе за рахунок виробництва сільськогосподарської продукції – невисока. Тому чи не єдиним надійним способом виживання сьогодні є трудова міграція.

Розглянемо географію закордонних трудових міграцій населення Рівненської області. Спостерігається багато в чому схожа картина у порівнянні із Волинською областю [3], проте є ряд специфічних особливостей. Перш за все, це різке домінування Росії у загальному міграційному потоці. У Волинській області частка Росії приблизно дорівнює часткам Польщі та Італії.

Загалом, у анкетах згадувалися 12 країн, які умовно можна розділити на три групи. *Перша група* – Росія, Польща, Італія, на які разом припадає 70,4 % (за кількістю згадувань на Росію припадає 29,6 %, Польщу – 23,6 %, Італію – 17,2 %). Це країни-домінанти закордонної трудової міграції й до них спрямовуються переважна кількість заробітчан.

Другу групу (4–8 % згадувань у анкетах) формують Білорусь, Іспанія, Чехія, Португалія. Міграційний потік, спрямований до цих країн значно слабший, проте у деяких місцевостях їх частка може бути значно більшою (наприклад, Білорусь у північних районах області). Загалом, на вказані 4 країни припадає 23,1 % згадувань у анкетах.

Третю групу (менше 2 % згадувань у анкетах) складають Німеччина, США, Фінляндія, Данія, Австрія. Це високорозвинені країни із відносно жорстким міграційним законодавством. Нелегально чи напівлегально „потрапити” до вказаних країн вже значно важче, а тому кількість мігрантів, у порівнянні з країнами I та II груп, помітно менша. Разом на країни III групи припадає 6,5 % згадувань у анкетах.

Одним із питань анкети було визначення головного напрямку трудових міграцій, тобто пропонувалося визначити країну, у яку

жителі населеного пункту їздять на заробітки найбільше. 61,4 % назвали головним міграційним вектором Російську Федерацію, 19,3 % – Польщу, 14,0 % – Італію, 3,5 % – Білорусь. Це ніби ще раз повторює вище сказане й визначає Росію, як головну країну закордонної трудової міграції населення Рівненської області. Більша різноманітність міграційних напрямів у Волинській області [3] пояснюється її прикордонним положенням. Мешканці навіть північних прикордонних районів (Любомльського, Шацького) віддають перевагу Польщі та країнам ЄС, а не Росії.

Проаналізуємо основні напрями закордонних трудових міграцій населення Рівненської області у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування (рис. 1). У більшості районів (особливо на півночі області) найбільша частка припадає на Росію. Максимальний відсоток (понад 70 %) спостерігається у Володимирецькому та Рокитнівському районах. На півдні області частка Російської Федерації значно нижча (30–40 %), проте у більшості районів вона є найвищою серед інших країн. Таке домінування можна пояснити історичними чинниками (у минулому Україна і Росія входили до складу СРСР), культурною близькістю (схожість мов, релігії, звичаїв), спрощеним візовим режимом, наявністю кордону з Білоруссю (СНД) та ін. Сьогодні, у зв'язку із загостренням відносин між Україною та Росією, можна спрогнозувати скорочення чисельності мігрантів.

На другому місці, за кількістю згадувань у анкетах, знаходиться Польща. Її відсоток коливається від 8 % у Рокитнівському до 45 % у Радивилівському районах. Спостерігається загальна тенденція до збільшення частки Польщі у напрямку із півночі на південь.

Третім найбільш поширеним напрямом української закордонної трудової міграції є Італія. Особливістю італійської трудової міграції є значне переважання жінок у загальному міграційному потоці. Українські жінки працюють переважно у сфері послуг: догляд за престарілими, прибиральницями, покоївками тощо. Найвища частка Італії (близько 30 %) відмічається у Здолбунівському, Млинівському районах та м. Дубно. Відсоток Італії у північних районах Рівненської області – незначний. Простежується схожа закономірність, що й у випадку із Польщею – зростання частки із півночі на південь.

Четвертий значний напрям – Білорусь має помітний відсоток лише у північних районах області через територіальну близькість та, часто, наявність родинних зв'язків по іншу сторону білоруського кордону. Найвищий відсоток Білорусі відмічається у Дубровицькому, Березнівському та Сарненському районах.

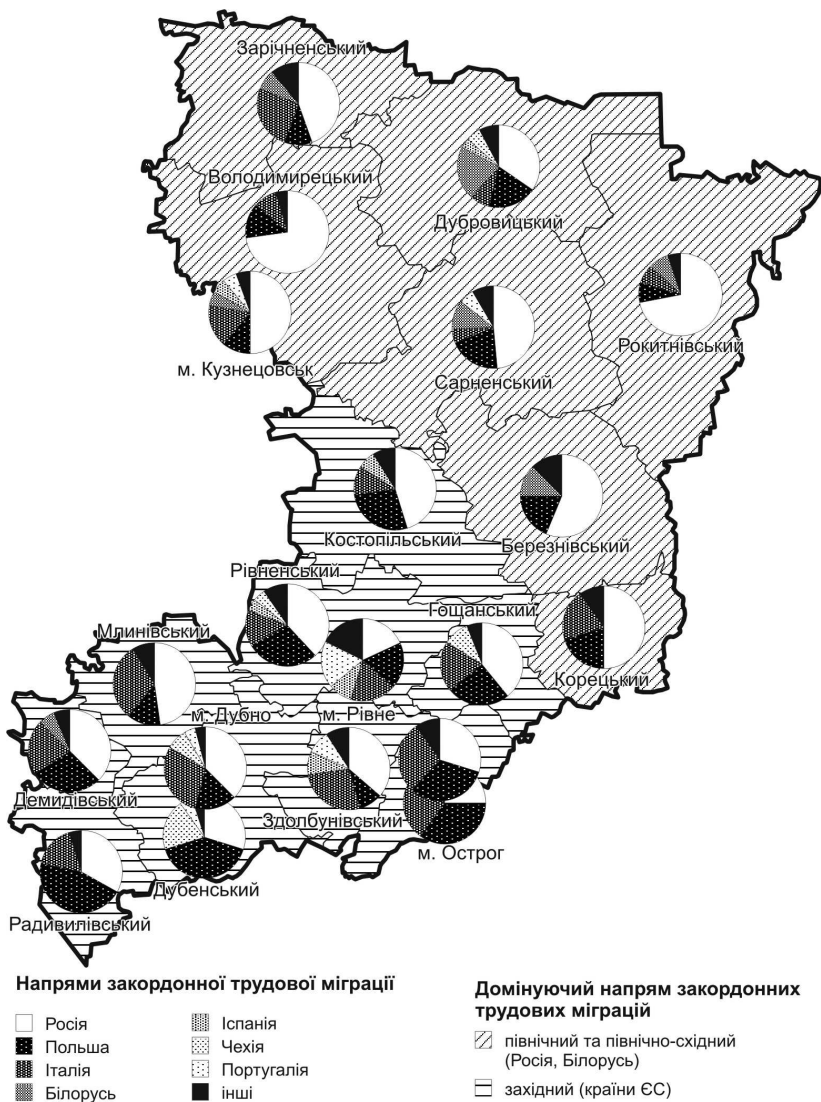

Рис. 1. Основні напрями закордонних трудових міграцій населення Рівненської області

У південній частині Рівненської області (Дубенському, Здолбунівському, Рівненському районах, містах Дубно та Рівне)

спостерігається підвищені частки Чехії, Іспанії, Португалії. Це свідчить про більш різноманітну міграційну поведінку мешканців лісостепової частини області.

Територію Рівненської області за домінуючим вектором потоків закордонної трудової міграції можна умовно поділити на дві частини: *північну*, де переважаючим напрямом трудових міграцій є північний (Білорусь) та північно-східний (Російська Федерація) та *південну*, де панівне становище належить західному напрямку (країни Європейського Союзу). Причин такої територіальної диференціації міграційної поведінки населення Рівненщини можна назвати кілька: вищий соціально-економічний рівень розвитку південних районів (відповідно, населення „не боїться” занурюватися у інше, докорінно відмінне соціокультурне середовище), близькість до Галичини, яка у процесі свого розвитку завжди було орієнтована на Захід та ін.

Висновки. Закордонні трудові міграції населення – це соціально-економічне явище, що широко поширене на території Рівненської області. Орієнтовна кількість трудових мігрантів – близько 100 тис. осіб, їх чисельність коливається по роках та сезонах. Головною країною трудових міграцій населення Рівненської області є Росія, іншими важливими напрямками – Польща та Італія. За особливостями перебігу закордонних трудових міграцій населення та загальним спрямуванням міграційного вектору, територію області можна поділити на дві частини: північну та південну.

Достовірна статистична інформація про масштаби та особливості закордонних трудових міграцій на сьогодні практично відсутня. Тому перспективним та вкрай необхідним є розроблення нових методик дослідження, та пошук нових джерел інформації про трудові міграції.

Перелік джерел

1. Кубійович В. Сезонові міграції // Енциклопедія Українознавства. Словникова частина Т. 7 / гол. ред. В. Кубійович. – Париж–Нью-Йорк, Вид-во „Молоде життя”, 1973. – С. 2737–2739.
2. Мохначук С. С. Географія населення і населених пунктів Волинської області Української РСР : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / С. С. Мохначук. – К., 1966. – 387 с.
3. Пугач С. О. Особливості закордонних трудових міграцій населення Волинської області / С. О. Пугач // Україна : географія цілей та можливостей. Зб. наук. праць. – Н. : ФОП „Лисенко М. М.”, 2012. – Т. II. – С. 218–221.